

במבט ראשון

מאת גרשון ברגסון

1. הגיבור של הכיתה¹

בספר תשעה סיפורים שגיבוריהם ילדים ונערים. הסיפורים, כולם, עלילתם קצרה, אפיזודה, או אירוע חד-פעמי לקוחים מהווי החיים של הגיבורים ואלה משקפים קשת רחבה: ילדים בביה"ס, נוער במועדון, חבורת ילדים בשכונה, נערים ערביים וכד'. בסיפוריה של רות כץ משתקפת מציאות, אין בהם המצאות או תיחכום כדי לגרות את הסקרנות או להגביר את המתח. יש בהם מתח פנימי אמיתי. הדברים מסופרים כפי שהם והסגנון, כתוכנם, פשוט, קולח ונקלט בקלות. הילדים אינם פועלים רק בינם לבין עצמם. תמיד יש ברקע מבוגר ואנו לומדים על יחסים בין הקטנים והגדולים, שבדרך כלל הם קורקטיים. עולם זה, של הקטנים ושל הגדולים והיחסים ההדדיים ביניהם, מוגש ברוח טובה, מתוך הבנת איש את רעהו. ממילא משתמע מכאן מוסר-השכל, הבא ללמדנו לקחים, ויכול הקורא המבוגר להרהר אם נעשה הדבר בתבונה כשמוגש ספר דידקטי מדי. אך לטעמי דידקטיקה זאת מאוזנת ואינה פוגעת בטיב הסיפורים, למעט האפי-זודה על הנקמה של הילדים בסיפור "מר זבורובסקי היקר", שיכולה להתפרש כנורמה מוצדקת גם בעיני המחברת. בסיפוריה של רות כץ עוברת כחוט השני נימה של רחבות-לב ואהבת-אדם, מוטיב זה חשוב בעיניי ונראה לי כבעל-ערך ראוי לציון. הסיפורים הם פרי ביכורים של המחברת, ויש בהם יותר מרמז, כי לפנינו מספרת בעלת עין חדה שודאי תוסיף לספר על מה שענינה רואות. הציונים של דוד סוזנה מקוריים, מרהיבי עין ומוסיפים חן לספר.

1. הגיבור של הכיתה, כתבה: רות ירדני-כץ, ציורים: דוד סוזנה, הוצאת אלישר, ירושלים, 1981.

עיר כחולה²

.2

שלושה ילדים מ"חבצלת השרון" הגיעו בחנוכה לצפת לבקר את מורתם לשעבר. במשך ימי החנוכה שבהם בילו הילדים בצפת התרחשו דברים הרבה, העיקרי שבהם: הילדים גילו מפתח שהוסתר בשעון קיר; והמפתח התאים לקופסה עתיקת יומין, שהם מצאוה במקום אחר, בבור מים; ובקופסה צרור זעיר, ולצרור מצורף מכתב.

הצרור הוא "טבעת הכהן הגדול מירושלים" ובמכתב המצורף נאמר שהטבעת "נמסרת לבני השני משה הכהן שזכה הראשון ועלה לקהילת הקודש צפת...". מאת העמודים של הספר, דחוסים מאד. אנו עוקבים אחרי סיפור בלשי מובהק, שהאירועים בו מתרחשים במהירות ובמפתיע, ולכל בעיה שעולה נמצא פתרון יחסית מהר. הכל מסתיים בטוב.

זהו סיפור אופטימי שכל גיבוריו — ואלה רבים — טובים, נבונים נחמדים, ומקרינים חום וחובה. אפילו הפושע היחיד שבסיפור — גם הוא דמות חיובית, רך-לב לגבי הילדה יעל וחוזר בתשובה.

מה רוצה המחברת לומר לקוראיה?

היא רוצה לספר על צפת — סימטאותיה, אתריה ואנשיה — ובחירה מסגרת של סיפור בלשי כדי לשזר בו את העיקר. כי הכוונה היא צפת ולא הסיפור. אלא מאי? מה שנתקבל הוא בדיוק ההיפך. הקורא הצעיר ירותק אל העלילה, ומה שצריך להיות העיקר הפך למשני.

וחבל, כי הסיפור הבלשי-הרפתקני, ריק מתוכן, זוהי שרשרת של אירועים, חיפוי-שים, רדיפות, הפתעות שהומצאו כיד הדמיון הטובה של המחברת, אך אין להם אחיזה במציאות, כרגיל בסיפורי בלשים בדיוניים. אם תרצה יש אפילו נזק מה בהבאת סיפור חסר-הגיון-פנימי ואין בו סבירות. לפיכך גם הערך שיכול לעלות מן המסופר — סקרנות אומץ והתמדה, גם אלה מאבדים ערכם כאשר הדברים מובאים בסיפור בלשי שתוכנו כמעט מעשיה.

אך יכול אני להניח שילדים יקראו בספר ואף ייהנו ממנו כי הרי גם בסיפור-מעשיה יש חיוב משלו, וזה משחרר לא מעט מן הלחצים הפנימיים שמצטברים במודע או שלא במודע.

הציורים של רותי קפלנסקי-ישר מוסיפים הרבה להבלטת האווירה.

2. עיר כחולה, כתבה: דליה ב.י. כהן, ציורים ועטיפה: רותי קפלנסקי-ישר, "מסדה", 1981, 109 עמודים, מנוקד.

בשם סתירה? לאו דוקא.

אלה הם שמות של שני אנשים: האחד נקרא דוקא כן והשני — אי־אפשר. שמות מוזרים? נכון. אבל הם דרושים למחברת כדי לסמל את אישיותם ותכונותיהם.

נירה הראל מספרת על שני אנשים בכפר שנגזר עליהם הגליה, אך... אל בהלה — הסוף טוב, הם חזרו. האיש הראשון בסיפור הוא זה שקראו לו "אי־אפשר". אנשי הכפר אנשי־עבודה היו, והם רצו שהוא יהיה כמוהם. אך אי־אפשר אהב לרקוד ולשיר וטען כי: "העבודה ענין שלילי / היא בהחלט לא בשבילי" ועוד היו עמו נימוקים לאי אפשר שהוא היה ממש מוכשר.

אבל אנשי הכפר לא יכלו לסבול בקרבם "בטלן" כזה וגרשוהו.

האדם השני שגורש מן הכפר היה תולעת ספרים ושמו "דוקא כן". הוא, דווקא עבד, אך יום־יום אחרי העבודה היה קורא וכותב. לא היה פעיל בחברה לא בילה עם כולם "בהצגות הוא לא ביקר, על פיקניקים תמיד ויתר", כלומר אינדיבידואליסט. ולכן גורש גם הוא.

בסופו של דבר הכפריים נכחו לדעת שעבודה בלבד משעממת ויש להוסיף לחייהם לחלוחית — השניים הגיעו חזרה לכפר.

סיפור בעל מוסר השכל בולט. דידקטי מובהק, למן הרגע הראשון מגלה הסופרת מהו המסר, שהיא רוצה להעביר לקוראים. אך המסר לעתים מעורפל.

המפנה הדרסטי חל כאשר הכפר חדל להיות אתר תיירות משום שהשניים גורשו. הסיבה — שעמום. יש באנשים המגורשים סמבוליקה של שירה, ריקודים ושמחת חיים, ועניין בעיסוק אינטלקטואלי. אך אלה אינם מובלטים, וספק אם הקורא הצעיר יגיע לעומקם של הדברים.

בסיפור שורות רבות של חריזה מאולצת: שניה — בעיה, דוקא — בדיקה, רופא־יפה, דוגמא — פי כמה. הציורים־רישומים של מישל קישקה עמוסים מדי לטעמי. לא הבנתי מדוע צריך להעמיד במרכז פעמיים אשה חשופת חזה, ופעם אחת אדם יונק או מנשק פטמה.

הרישומים שמעט פרטים בהם, כגון הגירוש — מבטאים טוב יותר את הרעיון, כי תואמים יותר את הטקסט.

3. דוקא כן ואי אפשר, כתבה: נירה הראל, צייר: מישל קישקה, עס־עובד, 1981, 22 עמ'.

שירים שובבים⁴

4.

חזרתי אל ה"שירים שובבים" של דתיה בן-דור.
חזרתי, כי אורי קריאה ראשונה קשה היה לי להחליט אם הספר ידבר אל לבם של צעירים, אם "יתפוס" אותם, ואם כן — איזה גיל ייתפס אליו.
חזרתי, כי נראה היה לי שחטאתי לספר ולסופרת כשהתעלמתי מהם ולא הקדשתי ליצירה מלים מספר. ואכן בקריאתי החוזרת נוכחתי לדעת, כי צריך לחזור ולקרוא בשיריה של דתיה בן-דור כדי להנות מהם, וראוי הספר שייאמרו עליו משפטים אחדים.

יש בשיריה של דתיה הרבה הומור ולא מעט חידוד, ואלה גם בתכנים וגם בצורה. יש בשירים החיוב שבשובבות — קונדסיות, עליזות, לפעמים הוללות אך לא מזיקה. דתיה בן-דור, משתמשת רבות בטכניקה של חזרות, אך אלה אינן משעממות כי לעתים יש בחזרה בסיס שווה ווריאנט חדש, ולעתים החזרה מדויקת בבחינת פזמון שאנו מצפים לו והוא מוכר לנו.

דתיה בן-דור מביאה שירים קלילים עליזים ולידם שירים מתוחכמים שיש להת-עכב על משמעות המלים ולחשוב.

אולם ברגע ש"תפסת" את הלהטוט — נתמלאת חדווה.

ועוד לזכותה של הסופרת.

היא מתייחסת ברצינות לקורא ומגישה טקסט ראוי לשמו, אינה "עושה" שירה כדרכם של רבים בימינו (כותבים ארבע שורות בחריזה זו או אחרת והרי לך שיר). היא כותבת שיר ויש בו התפתחות, תכניה לקוחים מתחומי חיים שונים יש בשיריה עולם מגוון.

חזרתי איפוא לשיריה ונהייתי לקרוא בהם.

טבעת הקסמים⁵

5.

מעשיה.

במרכזה טבעת קסמים שמסוגלת למלא משאלות לב.
ובמעשיה משולבת משפחה של ליליפוטים. טלי הקטנה מוצאת טבעת, מפעילה

4. שירים שובבים, דתיה בן-דור, ציורים: אבנר כץ, הקיבוץ המאוחד, תש"ם, 80 עמוד + 15 עמודים תוים.

5. טבעת הקסמים, כתבה: מרים רות, ציורים: שמואל כץ, ספרית הפועלים, 1980, 40 עמ'.

אותה למילוי משאלותיה, היא אינה מבקשת לעצמה דבר חומרי. היא מבקשת גשם. אכן, ביקשה גם לביבות אך לשם שבירת הרעב הרגעי ולא יותר מזה. טלי קטנטונת בהשוואה לחבריה ומבקשת להיות גדולה. הטבעת ממלאת את המשאלה: מופיעים גמדים ובהשוואה אליהם היא גדולה. ומאז משתנה טלי בהתנהגותה, היא הופכת להיות גדולה. ומוטיב שני — סוד.

שמירת הסוד קשה על הילדה. ילדים אוהבים סודות אך אינם מסוגלים לשמור אותם לעצמם זמן רב, ערכו של הסוד בעיניהם עולה אם מישהו יודע ששמור עמם משהו מסתורי והוא נכס שלהם בלבד.

בסיפור מסר חינוכי: הקטן מעודד את הגדול, ליליבת מסייעת לטלי ומחזקת רוחה ברגעים קשים.

חלומות ממלאים את לבה של הילדה.

אך הרי זו מעשיה, האפשר לחיות בעולם זה? לא! טלי חוזרת למציאות היא יודעת להבחין בין העולם הדמיוני שהיתה שקועה בו זה עתה, לבין העולם שאליה חזרה. שני העולמות "חיים" זה ליד זה ואין סתירה ביניהם.

רעיון זה בא לידי ביטוי בציוריו של שמואל כץ, המציאות והדמיון משלימים זה את זה בהרמוניה.

סיפורה של מרים רות קולח וילדים ודאי ייהנו בקוראם אותו.

6. בלי שום סבה מיוחדת⁶

בלי שום סבה מיוחדת חוזרת נילי צוקר על הנושאים מחייו של הילד שכבר דשו בהם משוררים לילדים ונראה שאין מה לחדש בתחום זה.

כבר דנו בשאלה מה תעשי כשתהיי גדולה, כבר נתנו ביטוי לבעיית המתנות, כבר קראנו הרבה על הקונפליקט שבין הילד וההורים, "אמרתי לך, ידעתי שזה יקרה", כבר דשו ב"סוד" וניתחו את הסיבות לדמעות והשימוש בהן.

אנחנו יודעים את הטריק של ילד המתחלה. גם למקרר כבר שרו. השקר והעלבון, היחסים עם אחים קטנים ומריבות של הורים — לכל הנושאים האלה נזקקת נילי צוקר בשירים קצרים, ואין בהם חדש.

הספר הוא, איפוא, לקט אפוריזמים בנושאים שציניתי.

האפוריזמים מחורזים אך גם בחריזה אין חידוש ורבים ביניהם פשטניים מדי, כגון: רע / נורא, חשובה / מקשיבה, רגועה / רואה, שניכם / שלכם, מי במקומי,

6. בלי שום סבה מיוחדת, כתבה: נילי צוקר, ציירה: אורה איל, ספרית פועלים, 1981, 34 עמ'.

או חרוזים פעליים : חושבת — כואבת, מדברת — אומרת, מחייכים — סולחים, לבכות — לחכות, הולכת — מחייכת, מנשקת — שותקת, להבטיח — אצליה. אולם העובדה שכבר דשו בנושא או כבר כתבו עליו אינה סיבה לפסול ספר. חידושים וגילויים מרעישים אינם מופיעים מדי יום ביומו.

לכן, ספרה של נילי צוקר מצטרף לספרים רבים אחרים דומים ונקראים על-ידי ילדים. מי שלא מכיר את הספרים האחרים ואין לו צפיות למשהו חדש ומרענן לא ייפגע מן הנאמר בספר זה, ולא צריך לחפש שום סיבה מיוחדת כדי למוסרו לילד או לקרוא באזניו.

אני משער שהילד ימצא עניין בציור ה"פרימיטיבי" של אורה איל.
